

Puls Historia

Lärraranvisning Textview

Verksnummer: 31360

Lärraranvisningens innehåll

Lärraranvisningen är till för att du som undervisande lärare ska få information om hur den pedagogiskt anpassade boken skiljer sig från originalboken och hur ni kan arbeta med den. Nedan kan du läsa vad respektive del i lärraranvisningen handlar om, så att du kan förbereda och planera arbetet med läromedlet på bästa sätt.

- **Generella förändringar av boken**
Under denna rubrik beskrivs de generella tillägg och ändringar som är gjorda i den punktskriftsläsande elevens bok, till exempel på vilket sätt ikoner eller text i marginalen är hanterade.
- **Bildbeskrivningar**
Här hittar du en sammanställning av alla de bildbeskrivningar som beskriver originalbokens bilder.
- **Till läsaren**
I den pedagogiskt anpassade boken återfinns alltid en text som riktar sig till eleven. Samma text hittar du också i lärraranvisningen. Den innehåller information som kan vara bra för läsaren att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Läs denna text tillsammans med eleven!
- **Pedagogiska tips**
I denna del av dokumentet hittar du pedagogiska och metodiska förslag på hur ni kan arbeta med de olika uppgifterna i boken. Du hittar också exempel på hur skolan bör tänka kring läxor, taktila bilder, provsituationer osv. Här återfinns också förslag på olika pedagogiska hjälpmedel som skolan kan behöva köpa in eller ta fram för att ni ska kunna arbeta med boken på ett bra sätt.

Återkoppling och synpunkter

Dela gärna med dig av dina synpunkter på den pedagogiska anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen@spsm.se eller ringa oss på tel. 010-473 50 00.

Behöver du komma i kontakt med försäljningen går det bra att mejla till order@spsm.se eller ringa på tel. 020-23 23 00.

Trevlig läsning!

Lärraranvisning

Titel: Puls Historia

Författare: Göran Körner

ISBN: 978-91-27-42442-5

Innehåll

Generella förändringar av boken	1
Till läsaren.....	2
Pedagogiska tips	3
Bildbeskrivningar	4

Generella förändringar av boken

- Pedagogisk anpassning gör läromedel tillgängliga för elever med synnedsättning genom omarbetningar av visuellt beroende text och bilder. Målet med pedagogisk anpassning är att elever med svår synnedsättning/blindhet ska kunna använda läromedlet på samma sätt som sina klasskamrater. De anpassade uppgifterna ska ha samma pedagogiska innebörd som förlagan och eleven ska vara lika självgående i den anpassade boken som de övriga klasskamraterna i sina böcker.
- Plocka upp eventuella svällpappersbilder så snart du kan och förvara pärmarna stående. Svällpappersbilderna kan klibba ihop och den tryckta punktskriften, i exempelvis innehållsförteckning och nycklar, riskerar att plattas till och om de förvaras liggande. Den tillfälliga doft som kan förekomma då svällpappersbilderna är nytryckta hinner också avta tills de ska användas av eleven.
- Baksidestexten i boken är inte medtagen.
- Bilder som är viktiga för förståelse av texten eller gör läsningen roligare har återgetts i bildbeskrivningar eller infogats direkt i texten som anpassningar.
- Texttrutor är borttagna och texten har gjorts om till brödtext.
- Bilder, ordförklaringar, citat etc. har flyttats på sidorna för att underlätta läsning.
- Bilder med tillhörande text har i vissa fall flyttats till andra sidor för att de skall samspela bättre med den kringliggande texten.
- Stavfel i förlagan har rättats.

Till läsaren

Bilder som är viktiga för förståelse av texten eller gör läsningen roligare har återgetts i bildbeskrivningar.

Några bilder har skrivits direkt på sidorna i anslutning till texten.

Till en av uppgifterna behöver du ritmuff.

Baksidestexten är inte med.

Pedagogiska tips

- Reliefkartor som kan användas till boken:
- Världskarta i tre delar/kartor: Ekvatorn och vändkretsarna, statsgränser, världsdelarna och haven. Best.nr 6577, 318:-(337:-).
- Nordenkarta – A3, 4 kartor och 2 nycklar, Best.nr 6644, 100:-.
- Europakarta med EU. Översiktskarta över Europa, tre delar: arbetskarta, Europas länder och huvudstäder, samt EU-länder och hav, 420x594 mm, (2xA3), 3 kartor och 5 nycklar, Best.nr 6588, 175:-.
- Översiktskarta över Sverige, 11 kartor och 9 nycklar. Best nr 6592, 265:-.
- Afrikakarta – A3, 5 kartor och 5 nycklar. Best nr 6619, 100:-
- Övriga tips:
- Information kan läggas till reliefkartor genom att silhuetter klipps ut och fästs vid kartan med hjälp av häftmassa.
- Återge runorna på sidan 31 med hjälp av ritmuff.

Bildbeskrivningar

4

Almanackan är inramad med illuminationer (färglagda mönster med blommor och blad och små bilder).

- Två små bilder föreställer bönder som skördar säd med liar och en kvinna med en palmkvist över axeln som står mellan två sädeskärvar.
- Texten i almanackan är skriven med omväxlande svart och rätt bläck. Flera anfanger (stora bokstäver som inleder stycket) är också illuminerade.

6

Foto. Skalle av en människa som saknar nästan alla tänder (en kindtand är kvar).

6

Foto. Tre avlånga stenyxor. Yxorna har olika form. De har alla ett hål för yxskaft.

7

Hällristning som föreställer en människa med en yxa och flera älgar. Ristningarna är ifyllda med röd färg för att synas tydligt mot den grå stenen.

7

Foto. En liten "simmande" anka tillverkad av djurhorn.

7

Målning. Ett bördigt jordbrukslandskap kring en liten stillaflytande å.

- I förgrunden arbetar en bonde med att skörda säd med en skära.
- En man och en kvinna som tar en rast sitter i gröngräset och äter. Bredvid dem ligger olika sorters skärar och liar.
- Mannen som sitter i gräset håller fram en skål mot en kvinna som bär en korg på huvudet och ett stort lerkrus i ena handen.
- Bredvid kvinnan ligger en hund med taggförsett halsband.
- På andra sidan ån drar två hästar en vagn som är lastad med ett "berg" av sädeskärvar.
- I bakgrunden ligger ett stort hus omgivet av grönska.
- Längre bort (på andra sidan ett sädesfält) ligger en mycket stor kyrka.
- Runt kyrkogården löper en mur med en smal port.

7

Handskrivet brev. På nedre kanten av brevet hänger det massor av sigill. Sigillerna ser ut som små mynt som är fastsatta vid brevet med smala remsor.

8

Teckning. En man som ligger i bakhåll bakom några klippblock kastar ett spjut mot en förbipasserande ren.

9

Spjutspets som har formats genom att tunna "flagor" av flinta har knackats ut.

9

Mycket lång och smal bronslur. Lurens nederdel är böjt i en mjuk S-form. Runt mynningen på luren sitter en skiva. Skivan är dekorerad med stora "bronsbubblor".

9

Hjälmen har en låg kam som löper längs hjässan. Framtill slutar hjälmkammen i ett drakhuvud som håller ett skäggigt manshuvud i munnen. Hjälmen har stora skydd kring ögonen och "ögonbryn" av metall. Den har också en nässkena (en metallskena som skyddade näsan).

10

Foto. Två kvinnor lagar mat utomhus. De använder en eldstad som består av en ring med stora stenar. Kvinnorna är klädda i bruna kläder av läder. En av dem håller i en stor djurskalle. Bortom kvinnorna löper en gårdsgård som är gjord av flätade slanor (tunna kvistar) mellan kraftiga stolpar.

11

Teckning. En liten åker med mogen säd.

- Runt åkern löper en gårdsgård som är gjord av staplade stenar och flätade slanor mellan stolpar.
- Några vuxna står och skördar säden med stenskaror. Barn hjälper dem med att bära bort den skördade säden.
- Utanför gårdsgården betar några kor.
- Längre bort ligger två hus. Husen har mycket låga stenväggar utan fönster och höga sadeltak (tak som sluttar åt båda sidorna).
- Några grisar går omkring utanför husen.
- I bakgrunden skymtar en sjö. Bortom sjön når skogklädda höjder ända till horisonten.

11

Foto. Skäran är formad som smal båt sedd från sidan.

12

Foto. Hällristning som föreställer två båtar.

- Den större båten verkar vara byggd i flera "våningar" med besättningen på den översta våningen.
- En man som står upp i båten höjer en yxa. Resten av besättningen står på knä och håller i någonting (kanske paddlar?).
- Den mindre båten har bara tre personer i besättningen. De står alla på knä i båten.

12

Foto. Spännet består av två stora bucklor som hålls samman av en smal båge (som ett par glasögon).

13

Teckning. En strimmig katt sitter på en sten.

13

Foto. Spjutspetsen är mycket smal och lång. Svärden har korta och breda parerstänger (skydd för handen som sitter mellan svärds klingan och kaveln (greppet för handen)). Baktill på kavlarerna sitter stora trekantiga "knappar".

14

Foto. Två väldiga pyramider. Det yttersta stenskiktet på den främre pyramiden har till största delen lossnat och försvunnit. Pyramiderna är omgivna av sanddynor. Några personer rider på hästar nedanför den främsta pyramiden.

15

Foto. Templet är numera en ruin. Det är byggt i marmor och har ett stort och lågt tak som vilar på rader med höga pelare. Pelarna står på en stor sockel. Mycket breda trappor leder upp till sockeln.

15

Staty. Augustus som ung man. Kejsaren är barhuvad och har på sig ett harnesk (rustning som skyddar bålen). Harnesket är format så att det liknar en mans nakna överkropp. Vid hans sida står en liten putto (naken barnängel).

16

Schackpjäsens viking biter i överdelen på sin trekantiga sköld. Han håller sitt svärd framför skölden.

16

Vikingatida krucifix (skulptur som föreställer Jesus på korset. Krucifixet är mycket stiliserat (förenklat). Jesus är fastbunden vid korset med rep.

17

Foto. Arkeologer har grävt fram skelettet av en människa som begravdes för länge sedan.

17

Runskrift på en runsten. Runorna påminner lite om våra nutida bokstäver, men de hade färre rundande linjer.

18

Foto. Sten, järnkrok och ljuster av järn. Ljustret ser ut som en stor gaffel där spetsarna har hullingar (piggar bakom spetsarna) på samma sätt som fiskkrokar.

19

Teckning. Utsikt över en by på vikingatiden.

- Byn ligger vid en liten sandstrand. På ena sidan gränsar den till en å, på andra sidan till en tallskog.
- Husen i byn ligger mycket nära varandra utmed en smal bygata. De är byggda av timmer och har torvtäckta sadeltak där det växer gräs. Rök stiger upp genom hål i taken.
- Nere på stranden ligger två större båtar utan mast. Några män arbetar med att bygga eller laga en av båtarna. Intill båtarna hänger ett nät mellan två stolpar. Två män som bär en stock på axlarna är på väg ned till stranden.
- Intill stranden ligger en stor byggnad som till största delen ligger under jorden. Bara gavlarna och det långa gräsbevuxna sadeltaket sticker upp ovanför marken.
- Vid en liten trädgårdstäppa nära ån skördar en kvinna grönsaker som hon lägger i en stor skål. En katt går förbi henne på en smal väg.
- Nere vid ån står ett litet hus som delvis saknar ytterväggar (taket vilar på två stolpar). Det stiger rök ur hålet i husets tak. Intill huset står två stora träfat (tunnor), en huggkubbe med en yxa och en trave med ved. Intill huset ligger en liten brygga. Det är där kvinnan tvättar kläder.
- En man som har ställt en stege mot ett av husen arbetar med att laga ett tak.
- Några barn leker mellan husen.
- Höns och grisar går fritt bland husen.
- Några får betar intill hövdingens hus.
- Några män och kvinnor arbetar på en teg (liten åker) intill skogen. Männerna skördar säden med skärar. Kvinnorna samlar ihop den till skärvar.
- Tegar och täppor skyddas från djuren med gårdsgårdar (ett slags staket). Gårdsgårdarna är byggda av snedställda störar mellan stolpar.
- I skogen bortom tegarna går korna på bete.
- Besökaren går till fots. Han håller i en pilbåge och bär ett koger med pilar på ryggen. En ryttare är på väg mot honom längs byvägen.
- Ett vikingaskepp seglar förbi på havet.

20

Foto. Två stora nycklar av järn.

20

Foto. Kannan är mycket lik en nutida tillbringare med handtag och pip. Krukorna är formade som låga cylindrar. De är dekorerade med enkla mönster.

21

Teckning. Familjen står framför ett stort timmerhus med torvtak. Utanför huset går några hönor och pickar.

- Hövdingen är klädd i byxor och en tunika som slutar ovanför knäna. I bältet hänger en läderpung (en liten väska med lock). Han är klädd i mantel och pälsmössa. Han håller i en yxa med mycket långt skaft.
- Den lilla dotterns hår är format i två flätor. Hon har en lång klänning och ett slags långt förkläde ovanpå klänningen.
- Hövdingens fru bär också en lång klänning som skyddas av ett förkläde. Hon har på sig ett halsband med en torshammare (en symbol för guden Tor). Dessutom har hon olika föremål hängande i kedjor över bröstet. Hon bär en mantel över axlarna som hålls samman vid halsen av ett stort spänne. På huvudet har hon en huvudduk (tygstycke som knyts över håret). Hon håller en ring med många nycklar i ena handen.

21

Teckning. En husbonde ser på medan hans träl plöjer åkern.

- Husbonden är klädd i mantel och vackert blå tunika med gul bård.
- Trälen är klädd i trasiga grå kläder.

23

Teckning. Inne i storstugan.

- Mitt i stugan står en murad eldstad utan skorsten (Röken från elden stiger upp genom ett hål i taket). En stor gryta hänger över elden från en kedja som är fäst i en takbjälke.
- Längs långväggarna löper bänkar där man kan sitta eller ligga och sova. Ovanför bänkarna hänger stora runda sköldar. Det finns inga fönster.
- Farfar sitter och berättar något för två andäktigt lyssnande barn. Tyra står med en slev i handen vid grytan och lyssnar hon med. Mitt emot dem sitter Ulf och täljer på en lång käpp. Ett barn ligger och sover under en fäll.
- En höna går omkring på golvet.
- En katt jagar en mus uppe på en av takbjälkarna.

25

Teckning. Vikingaskepp som har tagit ned seglet.

- Skeppet är mycket långt och smalt och har 16 åror.
- På stäven (den del som är längst fram på skeppet) sitter ett stort drakhuvud som är prytt med vackra mönster.
- Baktill smalnar skeppet av till en hoprullad draksvans. Där sitter rodret på högra sidan av skeppets akter (bakdel).
- Längs sidorna på skeppet sitter rader med runda sköldar. Årona sticks ut ur luckor mellan sköldarna.
- Skeppet har en mast med ett enda segel som på bilden är hopvikt över rån (en lång träbom som sitter upptill på seglet).
- Rodret (som man styr med) sitter på högra sidan av skeppets akter (bakdel).
- Bredvid skeppet flyger en sula (en stor sjöfågel).

24

Foto. Flera ringar av silver och ett spänne som är gjort av guld och silver. Alla smyckena har vackra mönster. Allra finast är guldspännet som är täckt med drakslingor som är formade som invecklade knutar.

26

Teckning. Vikingaräd.

- Vikingar stormar upp från sina skepp sedan de lagt till vid en sandstrand i närheten av ett kloster.
- Munkarna flyr till ett högt och smalt stentorn. Det går bara att ta sig in i tornet genom en liten port som sitter många meter över marken. Munkarna klättrar uppför en stege som de kan dra upp efter sig.
- Vikingarna på stranden bär runda eller ovala sköldar och håller i långskaftade yxor. På huvudet har de hjälmar med nässkenor. Några av dem har dessutom glasögonliknande ögonskydd. En av vikingarna bär dessutom en slags vadderad skyddsväst.

27

Foto. Yxor med mycket breda blad och långa, smala spjutspetsar.

28

Karta. Europa, norra Mellanöstern och sydvästra Asien.

- Svenska vikingar: Över Östersjön och vidare längs de ryska floderna till Kaspiska havet och genom Svarta havet till staden Konstantinopel i östromerska riket. De tog sig förbi forsar och mellan floder genom att rulla skeppen på stockar. De handlade med

slavar och gjorde affärer med arabiska karavaner som kom med varor från Indien och Kina. De tog med sig arabiska mynt tillbaka till Norden.

- Danska vikingar: Över Nordsjön till England och vidare genom Engelska kanalen till västra Frankrike och Paris. Några fortsatte utmed kusten ned till Medelhavet. De plundrade i England och Frankrike. De bosatte sig också i de länderna.
- Norska vikingar: Över Nordsjön till England och Irland. Vidare färder gick till Island, Grönland och Nordamerikas östkust (Vinland). De plundrade i England och på Irland, men bosatte sig också i de länderna där de ägnade sig åt handel. De bosatte sig på Island och Grönland som bönder och fiskare och försökte även slå sig ned i Nordamerika.

29

Teckning. De två kvinnorna står i Nordamerika. Den ena av dem håller ett spädbarn i sina armar. I bakgrunden visar en viking två indianer ett rödfärgat tyg.

30

Teckning. Runristaren sitter på en pall framför en stor sten. Han använder sig av hammare och mejsel. Stenen han arbetar med är prydd med ett kors omgivet av långa slingor.

31

Foto. Stor runsten vid en å. På stenen finns ett ristat ansikte med långa mustascher. Runtom om (och under) ansiktet löper långa slingor med runor.

32

Modell av Birka.

- Staden är byggd kring en hamn.
- Husen är små och ligger väldigt nära varandra. De har bara en våning och sadeltak som är täckta med vass eller torv.
- Hamnen skyddas av dubbla rader med pålar. Mellan pålarna finns det bara smala öppningar för skeppen.
- På land skyddas staden av en pallisad (en slags mur av trästockar) med flera vaktorn.
- Flera vikingaskepp ligger förtöjda (bundna) vid bryggor i hamnen. Många mindre båtar ligger uppdragna längs stränderna i hamnen. Ett skepp seglar in i hamnen. Skeppet har ett röd- och vitrandigt segel.

33

Foto. Leksak som föreställer en simmande anka.

33

Flickan på bilden är bara sex år gammal. Hon är klädd i en lång röd klänning med långa ärmar. Under den bär hon en lång vit underklänning. Hon går barfota.

35

Ristning på en runsten. Oden rider på Sleipner. En kvinna står framför honom.

35

Teckning.

- Oden rider på sin häst Sleipner med spjutet Gungner i ena handen. Bredvid honom flyger hans två korpar.
- Tor rider i sin vagn som dras av getter medan han slår med sin hammare så det blixtrar och åskar.
- Frej rider på sin stora gyllene vildsvinsgalt Gyllenborst med skeppet Skidbladner i bakgrunden.
- Freja har långt blont utslaget hår och en guldring på huvudet. Hon har sällskap av två svarta katter.

37

Två män och en kvinna sitter vid ett bord.

- Framför sig på bordet har de glas av keramik och keramikskålar med kött och äpplen.
- Belysningen kommer från ett vaxljus som står på bordet.
- Männen bär pälsmössor på huvudet och långärmade skjortor eller tröjor. En av dem bär en mantel av päls.
- Kvinnan bär en tunn klänning som lämnar armarna bara. Hon har långt hår som hänger fritt över axlarna.

37

Teckning. Völván är en äldre kvinna som är klädd i svart och som bär en svart huva på huvudet. Hon håller i en svart stav som upptill kröns av en slags sexarmad "stjärna".

37

Sida i en handskrivna bok. Nedtill på sidan finns en bild som föreställer en ryttare klädd i rustning.

40

Karta över Norden.

- Landskapen Västergötland, Östergötland, Södermanland, och Uppland hörde till Sverige.
- I söder gick Sveriges gräns norr om Dalsland, Bohuslän, Halland, Skåne och Blekinge. Landskapen söder om den gränsen hörde till antingen Norge eller Danmark.
- I nordväst och norr gick Sveriges gräns norr om Dalarna, Hälsingland, Medelpad och Ångermanland.

41

Målning.

- Ansgar och två andra präster håller gudstjänst på en hög klipphäll utanför staden.
- Många människor har kommit för att lyssna till honom. Bland dem finns både kvinnor med barn och beväpnade soldater.
- En mäktig man, en hövding eller kung, sitter på en häll och lyssnar med hakan stödd mot handen. Bakom honom står flera av hans beväpnade följeslagare.
- Nära hövdingen står en liten flicka och lyssnar med händerna på ryggen.
- I bakgrunden skymtar en utsikt över Mälaren.

42

Krucifix (skulptur som föreställer Jesus på korset). Skulpturen är mycket stiliserad (förenklad). Jesus bär en stor kungakrona.

42

Teckning. En stor runsten där "drakslingorna" är målade i färgerna rött, vitt, blått och gult. En vitklädd man med gloria (en cirkel kring huvudet) står med armarna utsträckta åt sidorna och fötterna tätt ihop.

43

De båda sidorna på ett silvermynt.

- På ena sidan finns en bild som föreställer kungens profil (huvudet sett från sidan).
- På andra sidan bär myntet ett kors.

43

Foto. Våldig gotisk katedral med två torn. Katedralens fasad är täckt av nischer (fördjupningar) där det står statyer.

44

Bild som är uppdelad i sex fält.

- Nedtill blandar en läkare ihop medicin i en kittel som står på en spis. En kvinna sitter och tittar på medan han arbetar.
- Nedtill (på sidorna) finns två tomma balkonger.
- Upptill visar två bilder en man som rör i en kruka och en man som dricker medicin ur en bägare.
- Upptill (i mitten) står ett stort antal krukor.

45

Foto. Instrument tillverkat av gul metall.

Instrumentet är runt och har en ögla upptill. Det består av en skiva som är indelad i ett nät av tunna linjer. Ovanför skivan sitter flera gradskivor. Runt utsidan på instrumentet löper också en gradskiva med arabiska skrivtecken.

45

Karta över Europa, Afrika och västra Asien.

- Arabernas område omfattade större delen av Spanien och Portugal (men inte de nordligaste delarna), hela Nordafrika, Östafrika, Arabiska halvön, alla länder vid östra Medelhavet utom Turkiet och Cypern, Kaukasus (länderna mellan Svarta havet och Kaspiska havet), Iran, Irak, Afghanistan och nordöstra Indien (nutidens Pakistan).

Araberna bedrev handel med:

- Vikingarna i Ryssland och Norden.
- Med Västafrika med hjälp av karavaner genom Sahara.
- Med Indien genom att segla över Indiska Oceanen.
- Med Kina med hjälp av karavaner genom Centralasien.

46

Medeltida porträtt av den heliga Birgitta. En gloria omger hennes huvud. Hon bär ett dok (en slags slöja som döljer hennes hår och hals). Hon står och läser i en bok. I andra handen håller hon en slags tidig bläckpenna.

47

Medeltida teckning. Två män arbetar med att bränna tegel. De fäster tegelstenar på långa störar och bränner dem i en stor ugn.

47

Teckning. En marknadsplats vid en hamn.

- I förgrunden säger en man i fina kläder åt två soldater att ta en stor tunna.
- Bortom dem finns ett stånd där en kvinna säljer lerkrukor. En kvinnlig kund står och granskar en av krukorna.
- Längre bort kommer en man med en stor korg som är full med fisk.
- I bakgrunden skymtar ett par skepp.

47

Teckning. En munk sitter och arbetar vid en skrivpulpet. Skrivpulpeten består av en stor snedställd bordsskiva och ett vadderat säte. Munken använder en gåspenna som är gjord av vingfjädern från en gås.

48

Teckning. Bondgård sedd uppifrån.

- Gården ligger vid en strand. Den består av flera långa timmerhus med halmtäckta sadeltak. Husen sitter ihop så att de tillsammans får formen av ett "U" med öppningen ut mot sjön.
- Vid stranden ligger en brygga. En båt är förtöjd vid bryggan.
- På gården (den öppna platsen mellan byggnaderna) går hönor och pickar. Ett litet barn leker på en fäll medan en hund vaktar. En man hugger ved. En kvinna bär spannar med vatten med hjälp av ett ok (ett trästycke som läggs över axlarna).
- Nere vid sjön har två män spänt upp ett nät så att de kan plocka ut fisken.
- Längst ut på bryggan arbetar en kvinna med att tvätta tyger. På stranden vid bryggan står en annan kvinna och rör i en stor gryta med trefot som står över en eld. Bredvid henne ligger några klädesplagg.
- En liten trädgårdstäppa med grönsaker är skyddad av gårdsgårdar med snedställda käppar.
- På utsidan av gården går två kor och betar. En kvinna mjölkar en av korna. Där ligger också en gödselstack (där gödslet från korna läggs).

48

Foto. Sax som är gjord i ett stycke och som har en fjädrande del baktill. Sådana saxar används än i dag för att klippa ullen på får.

49

Teckning. En kvinna handmjölkar en ko. Hon sitter på en liten pall bredvid kon och drar i djurets spenar så att mjölken hamnar i ett ämbar (en sorts hink av trä).

49

Teckning. En kvinna kärnar smör. Kärnan består av en hög och mycket smal tunna som har ett handtag i överdelen. Kvinnan håller i handtaget och stöter med staven ned i kärnan.

50

Foto. Insidan på en liten kyrka där väggarna är täckta med målningar från Medeltiden.

- Målningarna visar händelser och människor ur kristendomens historia omväxlande med vackra mönster med blommor och blad.
- I förgrunden en bild av två män som ligger ansikte mot ansikte med en lång rem mellan sig som löper runt deras halsar. Männens tunikor är uppdragna så att deras nakna bakar syns. En av männen har gristryne istället för näsa.

51

Foto. Runt dopfontens utsida löper bilder som bland annat visar ett barndop i en kyrka. Dopfontens fot är prydd med skrämmande rovdjursfigurer som visar tänderna.

52

Kyrkmålning och teckning.

- Nakna män och kvinnor kliver upp ur sina gravar.
- De samlas ihop av djävlar med djuröron, horn och rovfågelsklor.
- Djävlar buntar ihop dem och kastar dem i gapet på en jättelik djävul som har långa huggtänder.
- En medeltida man står och tittar på målningen.

53

Ängeln bär långa vingar på ryggen och är klädd i fotsida kläder (kläder som når ned till fötterna). Han bär en rund mössa på huvudet och har långt hår. Han står på ett ormliknande odjur.

54

Teckning.

- Kyrkan är byggd i sten och har ett högt och brant sadeltak.
- Biskopen är klädd i praktfull ornat (lång prästdräkt) och bär mitra på huvudet (en slags hög hatt som bara bär av biskoparna och påven). I handen håller han en kräkla (en lång stav som har en förgylld krok upptill). Biskopen åtföljs av ett stort sällskap med präster. En av dem svänger ett rökelsekar. Två bär stora kors.
- Byprästen och de andra byborna i bugar sig djupt för biskopen.

55

Teckning. En man sitter med fötterna fastlåsta i hål mellan två liggande stockar.

55

Foto. Sex dyrbara föremål från kyrkor.

- De två reliktskrinen är gjorda som två uppåtsträckta armar av silver. De är prydda med vackra mönster och stora ädelstenar. Den ena armen pekar uppåt med långfingret och pekfingret.
- En liten staty som föreställer en ung kvinna med långt hår och krona på huvudet. Hon håller fram sina öppna händer. Hon är klädd i lång fotsid dräkt. Statyn står på en liten dosa av vit metall.
- En anordning av silver som liknar en hög ljusstake på en stor fot. Längst upp har den ett litet spetsigt tak som är krönt med ett kors.
- En nattvardskalk (ett slags stort "glas" av silver eller guld).
- Ett litet fat av silver.

56

Teckning. En munk sitter och skriver vid en skrivpulpet. Skrivpulpeten består av en stor snedställd bordsskiva och ett vadderat säte. Munken använder en gåspenna som är gjord av vingfjädern från en gås.

57

Teckning. Medeltida kloster sett uppifrån.

- Klostret består av många stora stenbyggnader som ligger runt en stor fyrkantig gård.
- Runt klostret löper en hög mur.

De här byggnaderna ligger runt gården:

- kyrka
- sjukhus
- matsal
- skola
- skrivsal
- sovsal

När muren i klostret ligger:

- klosterträdgården
- bikupor
- stall (en av stallets väggar är en del av muren)

Utanför klostermuren:

- Beteshagar för kor.
- Åkrar där bönder arbetar med skörden.
- En bondgård där får går på bete.

58

Medeltida illustration. Fem barn blir undervisade av en munk. Munken läser ur en stor bok som står på en särskild ställning. Flera av barnen håller i små böcker.

59

Foto. Tre nunnor går i en korridor med tegelväggar. Ljus kommer in genom välvda fönster på korridorens ena sida. Nunnorna bär svarta fotsida dräkter och vita dok.

60

Foto av en grotta och en bild av Birgitta.

- Foto. En brant klippvägg med en liten grotta. Grottmynningens överdel är fläckad med rött. Ett stort träkors är uppsatt ovanför grottöppningen.

- Medeltida bild som föreställer Birgitta när hon läser en bok.

61

Teckning. Birgitta färdas i ett stort sällskap utmed Medelhavets kust. Hon rider på en stor häst. En man går bredvid henne och håller i tömmarna. Långt borta på havet skymtar ett skepp som bär ett stort rött kors på sitt vita segel.

62

Teckning. En marknadsplats vid en hamn.

- I förgrunden säger en man i fina kläder åt två soldater att ta en stor tunna.
- En kvinna som bär på en tygrulle går förbi dem.
- Bortom dem står ett stånd där en kvinna säljer lerkrukor. En kvinnlig kund står och granskar en av krukorna.
- Längre bort kommer en man med en stor korg som är full med fisk.
- En man leder fram en tjurkalv.
- Några kvinnor står vid ett bord och rensar fisk.
- I bakgrunden skymtar ett par skepp och några mindre båtar.

64

Tre foton.

- Tre olika skor från medeltiden. Skorna har spetsiga tår (en av dem är utdragen i en mycket lång spets).
- Ett vagnshjul av trä som står lutat mot en rödmålad timmervägg.
- En dolk med träskaft och slida av trä. Dolken ligger på en ringbrynja (rustning gjord av små hopfogade stålringar).

65

Teckning. Lasse och Magnus går och pratar med varandra.

- Ovanför dem finns en skylt med en sko. Skylten hänger från en bjälke som sticker ut från husväggen.
- Längre bort står några män och kvinnor och handlar i en affär. Affären har ett stort öppet fönster med en fönsterbräda mot gatan. Brädan skyddas mot regn av ett litet tak. Kunderna står på gatan. Varorna läggs upp på fönsterbrädan.
- En man leder två kor förbi affären.
- På den ojämna gatan ligger vattenpölar.

66

Foto. En mycket smal och trång gränd mellan höga hus. Gränden har trappor och är belagd med kullersten.

67

Teckning. En medeltida stadsgata om natten. En stadsvakt pekar med sin klubba mot en man som slinker runt ett hörn framför honom. Mannen bär på en stor säck.

67

Teckning.

- I förgrunden sitter tre muntra män med sina ölstop (ett stop var en slags stor mugg av trä eller keramik). Männerna skrattar och är glada.
- Vid ett annat bord inne i ett hörn sitter två män för sig själva. De är inte glada och pratar inte med varandra. Den ene dricker ur ett stop medan den andre bara stirrar tomt framför sig.

68

Foto. En grupp unga människor är klädda i färgglada kläder som är inspirerade av medeltiden.

69

Teckning. En narr spelar på en luta. Han är klädd i färgglada kläder i rött och gult. På huvudet bär han en mössa som har tre långa toppar med en bjällra i ändan på varje topp. På fötterna bär han skor med mycket långa smala spetsar.

69

Medeltida målning. Fyra spelmän sitter runt ett bord. En av dem spelar trumma och flöjt samtidigt. De andra tre spelar trumpet, harpa och cittra.

70

Den spetälskes ansikte är täckt av röda utslag. En fot och en hand saknas. I sin återstående hand håller han en stor klocka. Han bär en bredbrättad halmhatt på huvudet.

71

Målning. Döden återgiven som ett hålögt lik med draksvans och fladdermusvingar som flyger fram längs gatan i en stad. Han viftar med en lie och sprider giftiga ångor omkring sig. Överallt där han flyger fram faller människorna ned döda på gatan.

71

Teckning. Svarträtta.

72

Skulptur. Katarina av Vadstena är klädd som nunna i dok och lång fotsid dräkt.

73

Teckning. Två kvinnor och en pojke står vid ett bord där det ligger en padda, en huggorm, samt olika sorters örter. Den äldre kvinnan använder dessa ingredienser till medicinen som hon står och blandar ihop.

Pojken stirrar på bordet och ryggar tillbaka. Hans mamma (som står bakom honom) har lagt sina händer på hans axlar.

73

Foton. Tre växter som användes till medicin.

- Luktviol: Blålila små blommor.
- Ljung: Mycket små ljusst lila blommor som växer i rader från en gemensam stjälk.
- Sälg: Knopparna är "vithåriga" och lena (videung). Blommorna är gula.

74

Teckning. Månskensbelysta storskogar med infogade bilder av vilda djur som björn, lo, räv och uv tillsammans med väsen som Skogsrån och Vittran.

75

Teckning. En naken ung man sitter på en sten mitt i fors och spelar på en fiol. Han har långt hår och en krans av blommor och blad på huvudet.

75

Foto. Ett skelett ligger på en bädd av torv.

- Vid skelettets fötter står en bägare av glas.
- En träpåle är nedkörd i torvbädden mellan skelettets revben.
- Skallen har fortfarande kvar håret. Det är långt och rödblont.

75

Mannen är slätrakad och hade yvigt rödblont hår som växer ned över öronen. Han är klädd i brunt tyg som är öppet kring halsen.

76

Foto. En sida i lagboken. Texten är huvudsakligen skriven med svart bläck, men på enstaka ställen är den skriven med rött bläck. En anfang (stor bokstav som inleder ett stycke) är mycket större än de andra bokstäverna och skriven med rött.

76

Bläckhorn och gåspenna.

- Bläckhornet var en liten burk av glas eller keramik som innehöll skrivbläcket.

- Gåspennan var vingfjäders från en gås. Den tjocka nederdelen av fjädern användes som penna.

78

Adelsfamiljen.

- Adelsmannens fru är klädd i en lång klänning under en lika lång ärmlös överklänning som är kantad med hermelinpäls. På huvudet bär hon en bred hatt under en stort vitt tygstycke. Hon bär stora smycken runt halsen.
- Adelsmannen är klädd i en röd tunika som når ned till knäna, gula hosor (byxor) och en lång grön mantel som är fäst med ett spänne under halsen.
- Borgen av sten har en huvudbyggnad med högt sadeltak och trappstegsformade gavlar, krenelerade murar och ett lågt torn.

78

Prästen står framför sin kyrka.

- Kyrkan är byggd i sten. Den har små fönster och ett torn med ett spetsigt tak med ett kors.
- Prästen står och ber. Hans mässkrud är lång och har klara färger som vitt, rött och grönt. Den är dekorerad med vackra mönster och kors.

78

Borgarfamilj framför gaveln (kortsidan) på sitt stenhus.

- Mannen är klädd i en grön kolt som når ned till knäna och ljusgrå hosor. Han bär en slags stor röd- och gulmönstrad krage över axlar och bröst. På huvudet bär han en platt mössa som påminner om en nutida basker.
- Borgarens fru bär en lång blå klänning med ett skärp kring midjan och ett vitt dok som täcker huvud och axlar.
- Sonen är klädd på ett likande sätt som pappan men bär ingen krage.
- Deras hus är högt och har ett brant sadeltak, fönster med glas och en bred och välvd port. Högst upp sitter ett stort fönster med fönsterluckor. Ovanför det fönstret sticker en kort bjälke ut från väggen. Med hjälp av den bjälken hissas varor ned till vagnar eller upp till vinden på huset.

78

Bondefamilj med tre barn och en hund.

- Bondmoran (bondens fru) är klädd i lång mörk klänning och vitt dok som täcker huvud, axlar och hals. Hon håller familjens minsta barn i sina armar.
- Bonden är klädd i mörkgrön tunika och bruna hosor. Över huvud axlar, och bröst har han ett brunt tyg med en strutformad huva. En pojke sitter på hans axlar, en flicka håller i hans hand. Båda barnen är klädda i tunikor och har bara ben och fötter.

Flickan bär en liten hätta på huvudet. Bakom henne ligger familjens stora vargliknande hund.

- Gårdens hus är byggda i timmer. De har bara en våning, saknar fönster och har torvtäckta tak där det växer gräs.

80

Teckning. Riddare till häst.

- Adelsmannen är klädd i ringbrynja från topp till tå. En trekantig sköld med gult och blått sicksack-mönster skyddar hans högra arm. Han håller en lång lans i sin vänstra hand. På huvudet har han en tunnformad hjälm som har en smal springa för ögonen. Upptill på hjälmen sitter två taggiga horn.
- Hans stora häst är täckt med ett schabrak (hästtäcke) som täcker hästens rygg, sidor och huvud (den har hål för öron, ögon och nos). Schabraket bär samma mönster som riddarens sköld.

81

Teckning. Borgen är byggd på en liten holme nära land.

- Den har en huvudbyggnad med flera torn. Huvudbyggnaden är omgiven av en borggård.
- Runt borggården löper en yttre mur med några låga vaktorn.
- Några av tornen har spetsiga torn. De andra tornen har platta tak med krenelerade bröstvärn (låga murar med regelbundna luckor för armborst- och bågskyttar).
- Yttermuren har också sådana bröstvärn.

De här utrymmena finns i huvudbyggnaden:

- matsalen.
- köket.
- riddarens sovrums.
- soldaternas torn.
- fängelsetorn och förråd.

Det här finns på gården mellan borgen och yttermuren:

- smedja.
- köksträdgård med grönsaker som skyddas av en låg mur.

På utsidan av muren som vetter mot land finns:

- En vallgrav (smal kanal med djupt vatten mellan borgen och land).
- En vindbrygga över vallgraven som kan hissas upp.

På andra sidan sidan vallgraven:

- Stora åkrar med mogen säd.
- Hästar som går och betar medan två herdar vaktar dem.
- En man i en båt sitter och metar.

82

Medeltida målning.

- I förgrunden arbetar två stenhuggare.
- Bredvid dem blandar en man murbruk.
- Lite längre bort bygger murare husväggar.
- I landskapet bortom bygget står flera praktfulla gotiska kyrkobyggnader med spiror och torn.
- Några av tornen på byggnaderna är omgivna av byggnadsställningar.

84

Medeltida målning. Stad med många stenhus.

- Många av husen har platta tak.
- Längs gatorna löper arkader (pelargångar med valv upptill).
- Gatorna och torgen är kantade av stånd där alla möjliga varor säljs.
- Åsnor lastade med varor leds genom gatorna.
- En herde driver en flock med får.
- Kvinnor bär stora korgar med varor på huvudet.
- Längre bort arbetar murare på ett hustak.

85

Teckning. Äldre man med kal hjässa och lång böljande skägg och hår.

85

Målningen föreställer en ung kvinna som ser på oss med ett gåtfullt leende. Hennes långa mörka hår är täckt av ett ytterst tunt och genomskinligt flor. Hon bär en mörk uringad klänning. Bakom henne skimtar ett dimhöljt bergslandskap.

85

Skiss (enkel teckning). "Helikoptern" flyger med hjälp av en mycket bred uppåtriktad skruv istället för en rotor (propellern på en helikopter). Skruven är nedtill fäst i en liten plattform.

86

Skulptur i vit sten som föreställer Margareta. På huvudet bär hon ett långt vitt dok under en stor förgylld krona.

87

Medeltida målning.

- Två stora skaror med riddare brakar samman framför ett podium.
- Uppe på podiet sitter ett antal elegant klädda unga kvinnor på rad. Den som sitter i mitten bär en krona på huvudet.
- Riddarna bär ringbrynjor och hjälmar med visir (skydd för ansiktet). De använder både svärd och lansar. Deras sköldar och hästarnas schabrak är dekorerade med djurfigurer, stjärnor m. m. i klara färger.

87

Foto. Medeltida handske av stål. Handsken har leder för fingrarna och en stor krage i den öppna änden.

88

Teckning. Ett stor följe med beväpnade ryttare kommer till en by.

- Längst fram rider kungen tillsammans med några riddare. Han är barhuvad men klädd i rustning. Schabraket på hans häst är blått med gula lejon.
- Efter riddarna följer en stor skara med knektar. Knektarna har enklare vapen och rustningar och deras hästar bär inga schabrak.
- Byns män har samlats för att ta emot kungen och hans följe. De står alla barhuvade. Bakom dem skymtar också några kvinnor.

88

Karta över en del av sydöstra Sverige.

- Kungen reser från Uppsala och passerar genom landskapen Uppland, Sörmland, Östergötland, Småland, Västergötland, Närke, Västmanland och åter igen Uppland.
- På sin väg passerar han orterna: Uppsala, Enköping, Strängnäs, Nyköping, Linköping, Alvastra, Jönköping, Falköping, Skara, Örebro, Köping, Västerås, och sedan Enköping och Uppsala igen.

90

Modellen föreställer en medelålders man med kraftig haka och utstående kindknotor.

- Han är slätrakad och bär håret långt så det täcker öronen.
- Han är klädd i ett rött plagg med knappar. Över axlarna bär han en pälskrage.

90

Målning. Utsikt över 1500-talets Stockholm.

- Stadens tätt byggda hus ser ut som om de kurade ihop sig kring Storkyrkan och Slottet Tre Kronor.

- I vattnen runt staden löper ett slags barriärer. Flera vaktorn står dessutom i utkanterna på staden.

91

”Släktträd”. Birger jarl och hans ättlingar (efterkommande).

1. Birger jarl (ca 1210-1266)
2. Birger jarls söner Valdemar (1239-1302) och Magnus Ladulås (1275-1290).
3. Magnus Ladulås söner Birger (ca 1280-1321), Erik (ca 1282-1318) och Valdemar (ca 1285-1318)
4. Eriks son Magnus Eriksson (1316-1374)

Alla i ”trädet” utom Birger jarl och Magnus Ladulås söner Erik och Valdemar bär kungakronor.

92

Teckning. Kungen skålar med sina bröder. Kvinnor och män dansar i ring. Betjänter bär fram maträtter.

93

Teckning. Knektar med facklor för bort Valdemar med händerna bundna bakom ryggen. En barhuvad kvinna som har svept en mantel omkring sig tittar på med förskräckt min.

93

Teckning. Valdemar och Erik står fastkedjade vid väggen i fängelsetornet. En knekt lyser på dem med en fackla. Birger pekar på dem och skriker.

93

Teckning. Soldater försöker storma borgen genom att resa stegar mot murkrönen och skjuta på försvararna med armborst.

95

Sigillet är runt som ett mynt. Mitt på det finns en bild av Magnus Eriksson där han sitter på sin tron och håller ett stort riksäpple i ena handen och en spira i den andra. En text löper runt sigillets kant.

95

Medeltida teckning.

- Köpmannen står bakom ett bord där smycken ligger utlagda. Han är slätrakad och bär en stor hatt med något slags hängande mössa upptill.
- Hans kund är en kvinna som bär hätta och en klänning med ytterst vida ärmar.

95

Medeltida teckning. Brud och brudgum som står och håller varandra i handen.

- Bruden är klädd i en lång klänning med ytterst vida ärmar. På huvudet bär hon en mössa som hänger ned på båda sidor av huvudet.
- Brudgummen är klädd i en kort tunika med skärp och hosor med olika (en grön och en vit). Utanpå tunikan har han en grön slängkappa med hög krage. På huvudet bär han en mössa som hänger ned på ena sidan av huvudet.

96

Foto. Utsikt över centrala Tallinn.

- De flesta av husen är gamla stenhus med höga tak. Mellan husen växer stora lövträd.
- Två kyrkor syns på bilden. Den ena har ett högt och spetsigt kyrktorn och vita väggar. Den andra har många torn med lökformade kupoler.
- Lång borta skymtar moderna bostadshus med flera våningar.

96

Karta. Norden under medeltiden.

- Norge: Landskapen Dalsland, Bohuslän, Härjedalen och Jämtland hörde till Norge.
- Danmark: Landskapen Halland, Skåne och Blekinge hörde till Danmark. Norra Estland med staden Tallinn hörde också till Danmark.
- Sverige: Landet nådde inte längre upp än till Ångermanland i norr. Sydvästra Finland med staden Åbo hörde också till Sverige.
- Estland: Södra Estland hörde inte till Danmark.
- Vendernas land: Östersjökusten i det som nuförtiden är norra Tyskland och Polen.

97

Illustration. En kogg (ett medeltida skepp med "bulligt" skrov har tagit ned sina segel. Skeppet ligger utanför en stad med många stenhus. I staden pågår också ett stort kyrkobygge. En stor sten hissas upp i en kran av trä.

98

Teckning som är infogad i ett foto av Visbys murar som de ser ut idag. Danska riddare och knektar drabbar samman med gotländska bönder utanför stadsmuren.

- De danska riddarna bär hjälmar som skyddar hela ansiktet och är klädda i ringbrynja över hela kroppen.
- De danska knektarna bär lite enklare hjälmar som inte skyddar ansiktet. I övrigt bär de ringbrynjor. De flesta av dem är rider på hästar.
- Gotlänningarna slåss till fots. En del av dem har ringbrynjor som inte skyddar hela kroppen, en del har hjälmar, många har ingetdera utan slåss i sina vanliga kläder.
- I förgrunden blir en gotlänning genomborrad av en lans medan en annan gotlänning dödar en dansk knekt med en dolk.

99

Ett torg som är omgivet av stora hus med många våningar.

- På torget står flera stora trätunnor. Där tvingas stadens innevånare att lägga sitt lösöre (mindre saker som kan bäras som smycken, mynt silverföremål o. s. v.).
- En tronstol med en baldakin (ett slags soltak) har ställts upp på torget. En skäggpnydd man sitter där med ett svärd i knäet. På baldakinen står det "Valdemarvis". Tronen vaktas av två riddare.
- I förgrunden står en kvinna med ett barn i famnen och en liten flicka. En man står bredvid henne och tittar mot tronen.
- En jude med spetsig hatt (judar i Europa bar särskilda hattar på medeltiden) bär fram ett skrin till tunnorna.

100

Teckning.

- Margareta är klädd i en lång röd klänning med ett löst sittande skärp.
- Utanpå klänningen bär hon en lång rock med mycket vida ärmar. Rockens öppna framkanter är kantade med hermelin (vit päls).
- Runt halsen har hon en guldkedja med ett kors.
- På huvudet bär hon en krona över huvudduk med stora tofsar i hörnen.
- Hon håller i en spira.

100

Sigillan är fastsatta vid brevets undersida med korta remsor.

101

Karta. I Kalmarunionen ingick:

- Danmark med Island och Färöarna och staden Köpenhamn.
- Norge med staden Oslo.
- Sverige med städerna Kalmar, Visby och Stockholm.
- Finland med staden Åbo.
- Mecklenburg (i norra Tyskland).

101

Teckning.

- Erik av Pommern är slätrakad och har lockigt halvlångt hår.
- Han är klädd i rustning men bär en bredbrättad hatt på huvudet.

- Över axlarna bär han en mantel som är så lång att den släpar i marken bakom honom.
- Han håller ett riksäpple i ena handen och en lång stav i den andra.

103

Foto. En klänning som är så lång att nedre delen ligger på golvet. Klänningen är gjord av guldglänsande tyg och är täckt med fina mönster. Ärmarna är långa.

104

- Statyn föreställer en man med kort skägg som står med benen vitt isär.
- Han är barhuvad och barbent.
- Han är klädd i en lång förgylld brynja.
- Över axlar och rygg bär han en kort röd mantel.
- Han håller ett långt slagsvärd över magen.

104

Teckning. Hur ett armborst spänns och avfyras. Armborstet består av en kort pilbåge som sitter vågrätt i framkanten på en bräda med en ränna. Längst fram på vapnet sitter en bygel av metall.

- Armborstet spänns genom att skytten sätter foten i metallbygeln och drar upp bågsträngen till en hake.
- Den korta pilen läggs sedan i rännan.
- Skytten håller, siktar, och avfyrar armborstet på samma sätt som man gör med ett gevär.

105

Skulpturen föreställer en riddare till häst som kämpar mot en hiskelig drake medan en prinsessa ser på.

- Riddaren måttar ett våldsamt hugg mot draken med sitt svärd.
- Prinsessan står på knä och ber. På huvudet har hon en väldig krona. Hennes flätade hår hänger långt ned på hennes rygg.

106

En täckt släde som dras av en häst står på isen. Inne i släden sitter den döde Sten Sture med ett stort svärd bredvid sig. Två män som står vid släden har just upptäckt att Sten Sture är död. Den ene av dem har tagit av sig hatten av vördnad (respekt) för den döde. Himlen över dem är lika gråkall som isen de står på.

107

Teckning. Kungen sitter bakom ett bord med ett tält ljus. Ärkebiskopen (som står bredvid honom) pekar anklagande på tre adelsmän som står inför kungen. Adelsmännen bedyrar sin oskuld. Bredvid dem står en soldat med draget svärd.

107

Frimärke med en bild av biskopen Brask när han håller i sin lapp.

108

Teckning. En schavott (en hög träplattform där människor avrättas).

- Vid den bloddrypande kanten till schavotten står en biskop på knä med händerna knäppta till bön. Han är klädd i mässkrud och mitra.
- Bakom honom står bödeln och måttar med ett bloddrypande slagsvärd.
- Nedanför biskopen står en stor tunna som är full med avhuggna huvuden.
- En död kropp släpas under tiden ned från schavotten av två män.
- Runt om schavotten står ett stort antal knektar med hillebarder (ett slags yxor med mycket långa skaft och en spjutspets upptill).
- Där står också några adelsmän och en biskop som väntar på "sin tur" att avrättas.

109

Målat porträtt.

- Kungen står på knä med en bönbok framför sig på en liten pall.
- Han har långt hår och helskägg.
- Han är klädd i en stor rock med vida ärmar och bred pälskrage.
- På huvudet bär han en barett (en slags bred och platt mössa som liknar en basker).

109

Målat porträtt.

- Gustav Eriksson har kort hår med tvärklippt lugg och långt helskägg.
- Han är klädd i svart med vackra gula mönster. På överkroppen bär han en kort väst. Han har vida puderhosor och gula stövlar av mjukt läder på fötterna.
- Han håller ett par gula handskar i ena handen.
- Från hans bälte hänger en värja (ett långt och smalt svärd).

110

Karta.

- Tyska riket: Här ingick inte bara nutidens Tyskland utan dessutom delar av södra Frankrike, Nederländerna, norra Italien och Centraleuropa (Österrike, Tjeckien, Slovakien och Ungern).
- England: Skottland och Wales ingick inte i samma rike som England vid denna tid.
- Frankrike: Här ingick västra delen av nutidens Belgien. De sydöstra delarna av nutidens Frankrike hörde istället till Tyska riket.

Annat som finns på kartan:

- Landskapet Normandie i nordvästra Frankrike.
- Hastings i sydöstra hörnet av England.

110

Detalj där Wilhelms långskepp (vikingaskepp) kommer fram till England.

- Hästarna lastas av och skeppen dras upp på stranden med avtagna drakhuvuden.
- Normanderna rider sedan inåt land. De är klädda i ringbrynjor och håller i stora avlång sköldar och lansar.

111

Medeltida målning. Korsriddarnas riddararmé tågar fram längs en väg som är kantad av höga murar. De är på väg mot Damaskus. Staden skyddas av en hög mur med många vaktorn.

112

Teckning. Franska riddare stormar fram mot engelska långbågsskyttar. Engelsmännen står bakom en barriär av spetsiga pålar som de har kört ned i marken. De låter sina pilar regna över fransmännen.

113

Medeltida målning. Jeanne d'Arc leder en riddararmé som tågar fram mot en stad. Hon är klädd i hjälm och rustning precis som riddarna som följer henne.

113

Foto. Skulpterat huvud som föreställer en ung kvinna iförd hjälm.

115

Släkttavla över Gustav Vasas tre fruar och barn.

- Katarina av Sachsen-Lauenburg fick Erik (XIV).
- Margareta Leijonhufvud fick Johan III, Katarina, Cecilia, Magnus, Anna, Sofia, Elisabet, Karl (IX) (+2 barn som dog tidigt).
- Katarina Gustavsdotter (Stenbock) fick inga barn.

115

En sköld som är målad i tre diagonala (sneda) fält i färgerna rött, vitt och blått. Mitt på skölden finns bilden av en vase (en hopbunden knippe av kvistar och ris).

118

Gustav Vasa tas emot av de ledande borgarna i Stockholm när han rider in i staden i triumf.

- Segraren rider just över en blomstersmyckad fällbro på en vit häst. Han är klädd i rustning men är barhuvad.
- Borgarna som möter honom är mest äldre män med grått hår och skägg. Den som står främst räcker fram stadens nycklar med en bugning.
- Efter Gustav Vasa kommer först två dalbönder till fots. De är beväpnade med armborst, yxa, värja och vargspjut.
- Efter bönderna följer två riddare till häst. Såväl hästar som riddare är klädda i skinande rustningar.
- Riddarna håller i tre stora fanor (flaggor) som fladdrar i vinden. Fanan i mitten är blå med tre gula kronor.

119

Karta och foto

Karta. Dalarna

- Vasaloppets bana från starten i Sälen (i väster) till målet Mora (i öster)
- Längs vägen passerar skidåkarna samhällena Smågan, Mångsbodarna, Risberg, Evertsberg, Oxberg, Hökberg, och Eldris.

Fotot.

- Målet för Vasaloppet. En "kransmas" har just lagt en krans över axlarna på en vinnare.
- På en duk som är uppspänd över målet står det "I fädrens spår för framtidens segrar."

120

Ett rum inne i ett slott. Ett stort antal ledare för adeln och kyrkan (som alla är män) sitter och står i rummet. Gustav Vasa står upp och pekar ut Peder Jakobsson.

- Ljuset från ett litet fönster faller på Gustav Vasas ansikte. Han är klädd i rustning och baret och bär en dolk i bältet. Över axlarna har han en mantel av päls.
- Peder Jakobsson är klädd i mässkrud och mitra. På händerna bär han ringar med stora ädelstenar. En man som sitter bredvid honom håller i hans kräkla.

121

Teckning. Ett praktfullt rum i ett slott.

- Gustav Vasa sitter i en länsstol vid ett runt bord där det ligger en luta (en slags gitarr) och ett bläckhorn med gåspenna.
- Bredvid kungen står pojken Erik.
- Bakom kungen står en man som ser fundersam ut.
- Två präster står inför kungen. En av dem håller fram en stor inbunden bok.
- På väggen bakom prästerna hänger ett porträtt av Martin Luther.

121

- Sidan är utsmyckad med bilder av putti (små nakna barnänglar) och ett krucifix (en bild av Jesus på korset).
- Så här står det mitt på sidan: "Biblia / I det år / Till den helga Skrift på Swensko. Tryckt i Upsala. 1541."

122

Teckning. Bönder beskjuter ridande knektar med sina armborst. De har fällt träd i knektarnas väg. Knektarna är klädda i rustning. Några av bönderna bär hjälm.

123

Dackes skäggiga huvud är spetsat på en påle. Någon har satt en krona på huvudet.

124

Foto. Kalmar slott från sjösidan.

- Slottet är mycket stort och har många torn och tinnar. Tornen har takkupoler som kröns av smala spetsiga spiror.
- Mot sjösidan skyddas slottet av murar och befästningsvallar mellan låga vaktorn.

124

Karta. Slott i södra Sverige, Åland och Finland. En bild av slottet Tre kronor är infogat i kartan. Tre kronor liknar slottet i Kalmar.

Slott i Uppland och Sörmland:

- Örbyhus
- Uppsala
- Stockholm (Tre kronor)
- Gripsholm
- Nyköpingshus

Västmanland och Närke:

- Västerås
- Örebro

Åland och Finland:

- Kastelholm
- Åbo

Öster- och Västergötland:

- Stegeborg
- Linköping
- Vadstena
- Läckö
- Skaraborg
- Älvsborg

Öland:

- Borgholm

Småland:

- Jönköping
- Kronoberg
- Bergkvara
- Kalmar

125

Teckning. En stor sal med brädgolv.

- Väggar bär vackra målningar och mönster.
- Ett hörn upptas av en stor murad spis.
- Rummet är möblerat med flera bord som är täckta med vita dukar.
- Till vänster står tre bord med vackra bägare och fat av guld och silver.
- I mitten står ett bord under en baldakin. Bakom bordet hänger en duk med ett krönt riksvapen. Tre män sitter på rad bakom bordet med ansiktena mot rummet. En betjänt klädd i grön tunika står bredvid bordet.
- Till höger står ett långt bord. Gästerna sitter på rad på insidan av bordet. Ovanför bordet hänger en ljuskrona. En rad betjänter i gröna tunikor kommer till bordet med fat med mat och dryck. En betjänt med högre rang (han är klädd i mörkblått och gult) håller ett vakande öga på dem.
- Två stora hundar tittar intresserat på maten som bärs in.
- I förgrunden står några män och kvinnor och pratar med varandra.
- Bredvid dem spelar några musiker på harpa, trumpet och skalmeja (ett blåsinstrument).

126

Teckning.

- Erik XIV är klädd i puderhosor (ett slags vida byxor som smalnar ovanför knäna) och en kort jacka i samma tyg som byxorna.
- Nedanför byxorna har han trånga och tunna strumpor.
- Över axlarna bär han en kort mantel.
- Vid sidan har han en värja.

126

Foto. Fyra av Sveriges riksregalier.

- En krona.
- Ett riksäpple.
- En spira.
- En stor nyckel.

127

Ett rum i ett slott. Karin Månsdotter sitter på en säng. Erik sitter på golvet vid henne fötter och håller i hennes hand med ett frånvarande uttryck i ansiktet och ett brev i knäet. Bredvid honom står den mörkt klädde Jöran Persson och håller i en gåspenna. Han tittar på en gång vädjande och ilsket på Karin Månsdotter som bara ser rädd och oförstående ut.

128

Foto. Ett av rummen på Gripsholm.

- Väggarna är målade med vackra mönster med blad och blommor.
- Många tavlor med porträtt av olika kungligheter och andra personer ur de högre stånden hänger på väggarna.
- I ett hörn finns en stor öppen spis.
- Taket är täckt av vackra sniderier.
- En stor ljuskrona hänger från taket.

128

Teckning. Johan III har långt helskägg och är klädd i på ungefär samma sätt som Erik IV (på sidan 126).

- Hans puderhosor, jacka, mantel, skor och hatt är alla mönstrade i gult och grönt.
- Hans hatt är cylinderformad (som en blomkruka) och saknar brätte.
- Han bär långa svarta strumpor på benen.
- Han bär en värja i bältet och håller i ett par handskar.

129

Teckning. Karl IX har mustascher och ett litet "bockskägg" på hakan.

- Över hans kala hjässa (ovansidan på huvudet) är tre tunna hårflätor hopsatta till ett slags kors.
- Hans puderhosor, jacka och överdelen av hans strumpor är alla gul- och grönrandiga.
- Han har en stora vita kragar med spetsmönster runt krage och ärmar.
- Han bär kraftiga svarta skor.
- I bältet har han en värja.

129

Illustration och foto.

Illustrationen (utsikt över bruket) är från 1800-talet.

- En fabriken ligger vid ett större vattendrag.
- Rök väller ut ur tre stora skorstenar.
- En bro leder över ett vattenfall.

Fotot.

- Ljusstake av mässing.

130

1500-talskarta över Norden.

- Kartan är ganska lik en nutida karta. Det går att känna igen området även om landområdena inte har riktigt samma form som på en nutida karta.
- Kartan stämmer sämre längst upp i norr. T. ex. finns där sjöar som är mycket större än Väner!
- I söder är kartan är mycket detaljerad. Bland annat är vapensköldar och städer utmärkta.
- I Nordsjön simmar ett stort antal hiskliga havsvidunder omkring. Många av dem ser ut som drakar med simfötter, andra är jätteormar eller jättestora humrar och krabbor.
- Några stora fiskar anfaller en simmande människa.

131

Träsnitt (Bild som först är skuren i trä och sedan tryckt på papper).

- Kvinnor och män dansar i ring.
- Musiken kommer från:
- en fela (en slags tidig fiol)

- och en säckpipa (ett musikinstrument där flera flöjter sitter på en liten uppblåst säck).

131

Träsnitt. Bönder som arbetar på åkrarna.

- Upptill bearbetar en man stenig åkermark med en slags stor rulle som dras av två hästar.
- Nedtill plöjer en man en åker. Plogen dras av en häst.

131

Träsnitt. Snöbollskrig. Pojkarna har byggt en borg av snö. En sida försvarar borgen. Den andra sidan anfaller den.

132

Teckning. Ett gods (en stormansgård med ståtlig huvudbyggnad).

- I förgrunden drivs några bönder till arbetet av män med käppar. En man som sitter på en häst ger order.
- Huvudbyggnaden är en stenbyggnad med många våningar och två höga torn.

133

Karta över Norden.

- Norge och Danmark var samma land.
- Bohuslän, Halland, Skåne och Blekinge hörde till Danmark.
- Sverige och Finland var samma land (fast varken Sverige eller Finland sträckte sig lika långt upp i norr som nuförtiden).
- Till Sverige hörde dessutom områden i västra Ryssland, Estland, norra Lettland och områden i norra Tyskland.

133

Teckning. Nunnor går bort längs en väg. De har med sig korgar och en vagn som dras av en man. Bakom dem arbetar män med att riva deras kloster medan soldater håller vakt.

134

Foto. En liten kopparkupol med en dörr i en sidan ligger vid en äng. Intill kupolen ligger några små runda och låga uthus som också de har koppartak.

134

Porträtt. Tycho Brahe bär en stor vit krage. Han har helskägg och mycket långa mustascher.

135

Målning. Tycho Brahe och kungen står vid en stjärnglob inne i Tycho Brahes observatorium. I rummet bakom dem står olika astronomiska instrument.

136

Foto. En liten kompass med uppfällbart lock.

136

Världskarta. De stora upptäckarna på 1400- och 1500-talet.

- Christofer Columbus (år 1492-93): Från Spanien till Västindien och tillbaka igen.
- Vasco da Gama (år 1519-22): Från Spanien och längs Afrikas västkust till Godahoppsudden (Afrikas sydspets) och vidare utmed Afrikas östkust och ön Madagaskar till nuvarande Somalias sydkust. Därifrån till sydligaste Indien. Sedan ungefär samma väg tillbaka.
- Magellan (år 1519-22): Samma väg som Vasco da Gama fram till Godahoppsudden. Sedan över Indiska Oceanen till Kryddöarna (Malaysia). Därifrån över Stilla havet till Kap horn (Sydamerikas sydspets). Vidare utmed Sydamerikas östkust till södra Brasilien och därifrån till västra Afrikas kust och sedan norrut hem till Spanien.

137

Illustration. Spanjorerna går i land.

- De möts av indianer som ger dem vackra halsband och guldföremål som gåvor.
- Indianerna är bara klädda i höftskynken.
- Spanjorerna bär rustning och är beväpnade med värjor, lansar och muskötter (gevär som laddas genom mynningen).
- I bakgrunden flyr indianer för spanjorerna.

138

Foto. Sidan är tryckt i svart och (på vissa ställen) rött bläck. De inledande bokstäverna (anfängerna) är jättestora jämfört med den övriga texten.

138

Teckning. I Gutenbergs verkstad.

- Mästaren står och granskar en tryckt sida tillsammans med två av sina medarbetare.
- En annan av medarbetarna står vid tryckpressen. Tryckpressen består av en jättestor lodrät skruv som har en träplatta nedtill. Ett långt vågrätt handtag sticker ut ovanför plattan. Handtaget används för att dra åt skruven.
- Under pressen står en ram med satta typer (gjutna bokstäver).
- Bredvid pressen står en trefot med en svamp som används till att svärta (lägga färg på) typerna.

139

Målning. Martin Luther står i en hög predikstol. Många människor lyssnar uppmärksamt till honom. I förgrunden tar en man emot nattvarden av en präst (dricker vin ur en nattvardskalk (bägare) som prästen håller fram).

140

Målat porträtt.

- Gustav II Adolf har kort hår och ett spetsigt helskägg.
- Han är klädd i vida byxor och kragstövlar med sporrar (Kragstövlar når upp till låren och har en bred krage upptill).
- Han bär en en jacka med spetsprydda kragar kring ärmar och hals.
- Han håller en lång svart käpp i höger hand.
- Vänstra handen vilar på ett bord med en plym prydd hjälm.
- En pojke som står bakom honom håller upp en tavla. På tavlan finns små bilder på ett stort antal städer. Mitt på tavlan sitter ett svenskt riksvapen.

141

Foto. En stor kanon på en lavett med fyra trähjul (En lavett var en kraftig träställning som kanonen stod på).

141

Porträtt. Louis De Geer har helskägg och långt hår. Han är klädd i en mörk jacka med en stor, fyrkantig vit krage kring halsen. På huvudet har han en liten kalott.

141

Teckning. Ett ungt har kommit till prästen med sitt nyfödda barn (Barnet är inlindat i tyg så att bara ansiktet är fritt). Prästen sitter vid ett bord och skriver in barnet i kyrkboken med en gåspenna.

142

Teckning.

- Gustav II Adolf står vid ett bord som är täckt med en grön duk. Runt bordet sitter fem andra män som alla bär liknande kläder som kungen.
- På bordet ligger några böcker. Där står också en liten modell av ett skepp utan master.
- Kungen säger något. De andra lyssnar uppmärksamt på honom.

142

Karta över Norden.

Städer i norra Sverige.

- Torneå
- Luleå
- Piteå
- Umeå
- Sundsvall
- Söderhamn

Städer i södra Sverige.

- Falun
- Säter
- Sala
- Lindesberg
- Vaxholm
- Kristinehamn
- Eskilstuna
- Åmål
- Askersund
- Gränna
- Alingsås
- Göteborg
- Karlshamn
- Karlskrona
- Kristianstad

Städer i norra Finland.

- Brahestad
- Kajana
- Gamla Karleby
- Nya Karleby

Städer i södra Finland.

- Kristinestad
- Tavastehus
- Lappstrand
- Veckelaks
- Nyen

143

Teckning. Brevbäraren springer genom skogen.

- Han är klädd i byxor med nedvikta kragstövlar och en kort jacka.
- På huvudet har han en bredbrättad hatt.
- På ryggen bär han en liten rygsäck med posten.
- Han håller ett spjut i ena hand.

144

Modell visad snett uppifrån.

- Varvet (anläggning där man bygger och lagar båtar) ligger alldeles vid vattnet.
- Vasa står halvbyggd på en slip (en slags räls som skeppet kan glida ned på när det skall sjösättas).
- Två höga lyftkranar av trä står bredvid skeppet.
- Till höger om Vasa står en stor envåningsbyggnad med högt tak och flera höga skorstenar. Utanför huset ligger några ankare.
- Där står också många mindre hus kring en stor gård där många män arbetar med trä.
- Nere vid kajen ligger en liten pråm (platt båt som används till att frakta varor). Pråmen är lastad med träkol. Några män arbetar med att lasta över träkolen till en skottkärra.

145

Teckning. Arbete i gruvan.

- Tre män arbetar vid ett gruvschakt (en lodrätt gång rakt ned i gruvan).
- En av männen drar in en stor trähink som hänger i en kedja i schaktet med hjälp av en lång krok.
- Två män bär på en slags "bår" där det ligger flera stora bitar med malm.
- Den av männen som går först håller en brinnande tjärsticka i munnen för att kunna se i mörkret (en tjärsticka var en pinne där ena änden var doppad i trätjära).
- Gruvgången där männen står, och en del av schaktet, är fordrade (klädda) med brädor och stockar.
- Belysningen kommer från en fackla som är fäst vid en vägg.

145

Foto. Kopparmyntet består av en stor fyrkantig kopparplatta. Mitt i plattan, och i de fyra hörnen, sitter runda stämplar.

146

Teckning. Vasa kantrar (välter).

- Vasas akterkastell (längst bak på skeppet) när hon kantrar. Aktern är hög och smal. Den är målad i blått och är prydd med massor av förgyllda skulpturer och ett riksvapen som hålls av två förgyllda lejon.
- Aktern har också två våningar med fönster och fyra små torn (två på var sida).
- Människor hoppar ned i vattnet från fartyget. Många simmar runt omkring fartyget. Flera båtar hjälper de nödställda.

147

Två foton.

- Sju träskedar i en stor träskål.
- Kragstövel med nedvikt skaft.

147

Foto. En gammaldags dykare håller upp en svartnat människokranium. Dykaren har på sig en stor rund plåthjälm med ett litet runt fönster för ansiktet. Han är klädd i en tjock dräkt av gummi och bär tjocka gummivantar på händerna.

148

1600-talsteckning. Utsikt över slaget.

- Soldaterna marscherar i stora fyrkantiga formationer.
- En del rider på hästar. Andra håller i långa lansar. Andra avfyrrar muskötter mot motståndarna.
- Även kanoner används i slaget.

149

Stridsscen.

- Den döende kungen faller ur sadeln.
- En av hans följeslagare tar emot honom och hindrar honom från att falla till marken samtidigt som han värjer dem båda mot fiendens hugg.
- Runt omkring dem utkämpas en ursinnig strid mellan kejsarens soldater och svenskarna.
- Konstnären framställer kejsarens soldater onda och hatiska medan svenskarna är vackra och ädla. Kungens ansikte är upplyst av en solstråle.

150

Målning.

- Kristina bär en praktfull kjol med snörliv, urringning, vida ärmar och stora spetskragar på ärmarna.
- Kjolen är broderad med guld och rader med insydda pärlor.

- Runt halsen bär hon ett pärlhalsband och en lång och smal kedja.
- På bakhuvudet sitter en liten krona.
- Hon håller i en vit fjäderplym.
- Bakom henne hänger en målning som föreställer en hamn med svenska fartyg.

151

Teckning. En gråhårig man med smutsiga och trasiga kläder stödjer på en krycka. Han håller fram en skål där det ligger några mynt.

151

Målning. "Porträtt" av en man som helt och hållet är "hopfogad" av frukter, grönsaker och blommor. T. ex. utgörs hans näsa av ett päron, hans ögon är ett par björnbär, ögonbrynen två sädesax, kinderna två röda äpplen o. s. v.

152

Målning. Drottning Kristina och en annan dam sitter vid ett bord. Vid bordet står filosofen Descartes. Han håller en passare i ena handen och pekar ut något på ett papper för de två damerna. I bakgrunden står två män: Den ene med långt hår, mustascher och ett litet skägg, den andre, som har kort hår och skägg, är klädd som en munk.

153

Målning. Kristina rider med damsadel. Det innebär att hon sitter med båda benen på ena sidan av hästen. Hon håller i ett ridspö. Bakom henne skymtar en jaktfalk som har en röd huva över huvudet.

154

Målning. Karl X Gustav rider i spetsen för sin armé. En soldat går framför honom och undersöker isen med en isbill (ett slags spett som används för att hacka upp is). Kungen är klädd i jacka, mantel och en stor bredbrättad hatt med plymer. Soldaten bredvid honom bär jacka, harnesk (bröstplåt), kragstövlar och bredbrättad hatt.

154

Karta där den svenska arméns väg är utmärkt.

- Armén marscherade från Polen till södra Danmark genom Nordtyskland.
- Sedan fortsatte svenskarna norrut till lilla Bält där de gick över isen till ön Fyn.
- Från Fyn fortsatte de över isen till ön Langeland.
- Från Langeland fortsatte de över öarna Lolland och Falster.
- De går över isen på Stora Bält till Själland där huvudstaden Köpenhamn ligger.

154

Karta över Norden.

Områden som hörde till Sverige redan före freden:

- Finland
- Delar av västra Ryssland
- Estland och norra Lettland
- Områden i norra Tyskland (väster och öster om Danmark)

Områden som hörde till Sverige efter freden:

- Trondheims län i Norge
- Bohuslän
- Halland
- Skåne
- Bornholm
- Blekinge

155

Illustration. En tupp undervisar en pojke och en flicka om hur man läser noter.

156

Målat porträtt i en förgylld ram.

- Kungen är slätrakad och bär en så kallad allongperuk (en peruk med yviga lockar som hänger ned till axlarna).
- Han är klädd i enkel blå rock med guldfärgade knappar.
- Runt halsen har han en grå halsduk.

157

Teckning. Ett torp omgivet av skog.

- Husen är små och byggda av timmer med gräsbevuxna tak. Rök stiger ur en skorsten på det största huset.
- Kungen och soldaten/torparen står och tittar på när en pojke leder en ko i en grimma (en slags sele som man sätter på huvudet på kor och hästar).
- Kungen är klädd i blå rock med läderskärp, grå mantel, bredbrättad hatt, gula handskar och stövlar med sporrar.
- Lite längre bort står torparfrun och en flicka och tittar på kungen.
- Där står också kungens häst och betar.

158

Foto. En liten blå bok ligger uppslagen på första sidan.

159

Illustration. Ett berg med en stad i bakgrunden.

Överst på bilden:

- Häxor och trollkarlar flyger omkring på kvastar, grepar och eldsprutande drakar.
- Häxor tar med sig barn på kvastarna eller låter dem rida efter sig på getabockar.
- En kvinna som bär krona slår ut med armarna och ler mot en djävul.
- Några häxor som är bundna vid en påle bränns på bål.

Mitt på bilden:

- En man med en käpp driver några bakbundna män och kvinnor framför sig.
- En skara kvinnor med några barn möter några präster och andra män från de övre klasserna i samhället. En av männen (en präst) håller fram en skrift till två kvinnor som har fallit på knä.

Nederst på bilden:

- Flera olika djävlar med djurhuvuden, fladdermus- och flugvingar och djävulshästar med fågelnäbb.
- En djävul med stora horn dansar kind mot kind med en kvinna. En man med stora rovfågelsklor i stället för händer kommer upp ur en lucka i marken och vänder sig till två kvinnor.

159

Medeltida teckning. En kvinna som är klädd i stövlar, klänning och dok rider på en kvast.

161

Kvinnor och män bearbetar den ännu rykande askan efter den nedbrända skogen. I förgrunden arbetar en man med trasiga kläder medan en flicka står och tittar på oss med ett sorgset uttryck i sitt sotiga ansikte. I bakgrunden brer milsvida skogar ut sig ända till horisonten.

161

Träsnitt.

- Mannen bär en pilbåge över axeln och har en liten ryggsäck på ryggen. Han är klädd i en kort kolt, byxor och näbbstövlar (stövlar med spetsig uppåtriktad tå). På huvudet har han en spetsig mössa med en tofs.
- Kvinnan bär en lång kjol och näbbstövlar. På huvudet har hon en stor platt mössa.
- Kvinnan leder en ren i ett koppel som är fäst kring djurets hals.
- En liten båtformad "vagga" är fäst vid renens sida. I vaggan ligger ett spädbarn.

161

Trumman är avlång och formad som en låg skål. Många av tecknen som är målade på trumman är stiliserade (förenklade) bilder av människor och renar.

162

Målat porträtt.

- Karl XII står barhuvad med ena handen kring fästet på den värja som han bär vid sin sida.
- Han är klädd i en blå vapenrock med gula knappar över gul väst och knäbyxor.
- Kring midjan bär han ett gult bälte.
- Han bär gula handskar med stor kragar och höga svarta kragstövlar med sporrar.

162

Illustration. Utsikt över Stockholm från Söders berg.

- Slottet Tre kronor är omgivet av rök och lågor.
- På bilden ligger det is på Strömmen och Riddarfjärden.
- Från alla håll skyndar människor mot slottet med vatten. Många bär hinkar med vatten i händerna. Andra kör vattentunnor som står på slädar mot slottet.

163

Karta över Europa.

1. Från Stockholm till Stralsund.
2. Till Karlskrona och över havet till Reval i Estland och vidare till Narva.
3. Från Narva till Riga och vidare till Warszawa och Krakow i Polen.
4. Vidare till Altranstädt i norra delen av Tysk-romerska riket.
5. Österut genom Polen och söderut genom Ryssland och Ukraina till Poltava.
6. Vidare söderut till Bender i Turkiet (Osmanska riket).
7. Vidare söderut i Turkiet och sedan norrut till Budapest och Wien och vidare norrut genom Tysk-romerska riket till Stralsund.
8. Från Stralsund längs Sveriges västkust till Fredriksten i sydöstra Norge.

164

Teckning. En svensk kavallerist (ridande soldat) anfaller med dragen värja.

- Han är slätrakad och har sitt långa hår uppsatt i en stångpiska (kort hästsvans).
- Han är klädd i en blå vapenrock över gul väst och knäbyxor och har ett läderkoppel över axeln.
- På fötterna bär han svarta kragstövlar med sporrar.

- Han pekar rakt fram med sin värja.

164

Svart-vitt foto. Kungens balsamerade (bevarade) huvud. Han har ett jättestort kulhål i tinningen.

165

Karl XII:s soldater marscherar genom ett snöigt bergslandskap.

- Längst fram bärs den döde kungen på bår av sina soldater. Han är fortfarande klädd i uniform, men har en stor kudde under huvudet.
- En av soldaterna som bär båren har huvudet invirat i ett bandage. Framför båren går en officer med dragen värja.
- En jägare med en skjuten tjäder på ryggen, en pojke och en hund står vid sidan av tåget. Mannen och pojken har båda tagit av sig sina mössor.

166

Målning. Utsikt över Versailles.

- Slottet täcker ett stort område med många byggnader. Hela bebyggelsen är strängt symmetriskt (regelbunden) med en huvudbyggnad mellan flyglar och en stor förgård med vaktkurer (små hus för vaktmanskåpet).
- Runt omkring slottet ligger stora trädgårdar och parker som även de är strängt symmetriskt ordnade i raka led.

167

Målat porträtt.

- Kungen är slätrakad och bär en lång allongeperuk med lockar som hänger ned över axlarna.
- Han står bredvid ett litet bord som är täckt av en mörkblå duk med förgyllda liljor. På bordet ligger en kungakrona. Kungen håller en spira i handen som han stödjer mot bordet.
- Kungen bär långa och trånga vita strumpor och högklackade skor.
- Vid bältet bär han ett stort medeltida slagsvärd som är smyckat med juveler.
- Han är delvis invirat i en mycket lång mantel som mörkblå med gyllene liljor på ovansidan och klädd med hermelin (vit dyrbar päls) på insidan.

169

Karta över Europa.

- Ryssland har erövrat Estland, norra Lettland och områdena kring innersta delen av Finska viken och den stora insjön Ladoga.
- I området längst in i Finska viken anlägger ryssarna staden Sankt Petersburg.

- Ryssland når inte lika lång västerut och söderut som nuförtiden. I väster gränsar Ryssland till Polen. I söder gränsar landet till Turkiet (Osmanska riket).
- Vid den här tiden hörde stora delar av Centraleuropa och Östeuropa till Turkiet. Alla länder kring Svarta havet hörde också till Turkiet.

169

Målning. Centrala St Petersburg om vintern

- I förgrunden det stora Vinterpalatset.
- Många människor går på de breda snötäckta gatorna och på floden Nevas is (där säkra vägar har märkts ut med granruskor).
- Längs vägarna kör även stora hästdragna slädar istället för vagnar.
- Framför Vinterpalatset står en stor ryttarstaty på en hög sockel.
- Långt borta höjer sig en stor kyrka som ser "västerländsk" ut.

170

Teckning från 1700-talet.

- En kvinna står och arbetar vid en stor spinnmaskin som är gjord av trä. Maskinen har många olika sorters spolar där tråd vindas på och av. Några spolar är mycket stora, andra är små.
- Kvinnan driver maskinen genom att trampa på en fotpedal.

171

Detalj från en målning. Två män (den ene är en biskop) sätter kungakronan på Gustav III:s huvud.

171

Foto. Ett par glasögon med bågar av trä ligger hopfällda på en uppslagen bok. Boken är full av anteckningar som är skrivna för hand.

172

Målning. Kajen vid Göta älv.

- I förgrunden ligger ett stenlagt torg där många människor rör sig och hästdragna vagnar passerar.
- Två stenbroar är byggda över älven.
- Utmed kajkanterna ligger flera segelskutor och mindre segelbåtar förtöjda (fastbundna).
- Bebyggelsen utgörs av stenhus med två eller tre våningar.
- Två kyrktorn höjer sig över den övriga bebyggelsen.

172

Karott av porslin (En karott är en slags gryta eller skål med lock). Karotten är dekorerad med målningar i blått på vit botten som föreställer träd, hus och fåglar.

173

Teckning från 1700-talet.

- Frun sitter och lägger patients på ett litet runt salongsbord.
- Maken halvligger i ett hörn av soffan med slutna ögon.
- På väggen över dem hänger tre porträtt med förgyllda ramar.
- Golvet är ett enkelt brädgolv utan mattor.

174

Målning. Ett stort rum som är högt i tak och där eldar flammar i många ugnar.

- Många män arbetar med att glödga järn i de stora ugnarna och sedan bearbeta det med släggor på stora städ.
- Andra män arbetar med släpa fram bränsle och råmaterial.
- Några förnämt klädda kvinnor och män står och tittar på verksamheten. En man som är klädd i hatt och lång grön rock pekar och förklarar för dem.

175

Målning. Några män och kvinnor samlas runt ett kraftigt träbord framför den öppna spisen.

- Männen är slätrakade och klädda i korta rockar och knäbyxor, kvinnorna i jackor och långa kjolar. Korta vita hättor täcker kvinnornas hår.
- En lång stång ovanför bordet är upphängd mellan två linor. Över stången hänger kläder på tork. Närmast spisen är dessutom en trave runda spisbröd uppträdda på stången.
- En av kvinnorna ger en liten pojke mat från en särskild skål.

176

Fattigbrickan är en droppformad träbit. På brickan är en bild av en man som går med säck och vandringsstav inristad. Siffrorna 178 och 2 är också inristade på brickan.

176

Teckning.

- En pojke som är barhuvad och barfota står och huttrar på en gata där människor skyndar förbi. Det är kallt och snöflingor singlar genom luften.
- Pojken är bara klädd i knäbyxor utan strumpor och en skjorta. Kläderna är slitna och smutsiga.

- Pojkens hår är tovtigt och ovårdat. Hans ansikte är smutsigt och han har stora sår på sina bara fötter.

177

Teckning från 1700-talet.

- I ett rum trängs många män och kvinnor kring några bord.
- De dricker ur stora glas och röker pipor med långa böjda skaft.

178

Foto. Ett högt golvvur som är dekorerat med förgyllda bilder och växtslingor.

178

Porträtt. Polhem som äldre man.

- Han bär ingen peruk. I stället har han på sig en platt mössa, en skjorta som är uppknäppt i halsen och en grå rock.
- Han bär en medalj i ett band kring halsen och en ordensstjärna på rockuppslaget.

178

Illustration. Robinson Crusoe går längs en sandstrand tillsammans med sin hund.

- Han är klädd i egenhändigt gjorda kläder av päls och har en toppig mössa av päls på huvudet.
- På fötterna bär han hemmagjorda sandaler.
- På ryggen har han en stor korg.
- Han bär en musköt (mynningsladdat gevär) över axeln.

179

Porträtt.

- Ole Römer bär en stor allongeperuk som täcker hans axlar med lockar.
- Han är klädd i rock och sidenhalsduk med spetsar och har en röd mantel över ena axeln.

179

Porträtt.

- Jonas Alströmer bär allongeperuk, rock och sidenhalsduk.
- På jackuppslaget bär han en medalj.

180

Porträtt. Anders Celsius som en ung man.

Han bär en peruk som inte når ned till axlarna och en brun rock med vit kravatt.

180

Termometer från 1700-talet.

- Termometern består av ett smalt glasrör med en liten droppformad glasbehållare nedtill som är fyllt med kvicksilver.
- Röret (och behållaren) är monterade på en avlång pappskiva där graderingen är skriven.
- Uptill på pappskivan sitter en liten ögla av mässingstråd.

180

Porträtt.

- Eva Ekeblad är barhuvad och har långt hår som ringlar sig nedför hennes axlar i långa lockar.
- Hon är klädd i en uringad klänning som är kantad med hermelin.

181

Målning och sida i en anteckningsbok.

Målningen:

- Linné har kort hår och bär en platt mössa på huvudet.
- Han är klädd i en lång kolt av päls med ett bälte där alla möjliga samiska föremål hänger.
- I vänster hand håller han en samisk trumma, i höger hand en linnea (en växt med små skära klockformade blommor).
- Han har näbbstövlar på fötterna.

Anteckningen:

- En handskrivna sida med några teckningar i marginalerna.
- En teckning föreställer en harkrank (en långbent insekt).
- En annan teckning föreställer Andromeda (en prinsessa i en grekisk saga som kedjades fast vid en klippa i havet) och en rosling (en liten kärrväxt).

182

Målning. Porträtt av Gustav III som barn. Han står i ett rum som öppnar sig ut mot en utsikt över ett landskap med berg och hav.

- Prinsen är klädd som en vuxen medlem av adeln med pudrad peruk, ljusblått ordensband över bröstet på en rock med förgyllda hakar och ordensstjärna m. m..
- Han står framför en länsstol där en stor mantel av hermelin ligger slängd.
- Bredvid honom står en litet bord med en jordglob.

- I ena handen håller han en kikare. Med andra handen pekar han ut mot ett tempel som ligger långt borta på ett berg.

183

Målning.

- I förgrunden sitter Gustav III på tronstol. Han är klädd i vitt och har på sig ett bälte som är klätt med pärlor. Vid sidan bär han ett medeltida slagsvärd.
- En biskop och en annan man sätter tillsammans kungakronan på hans huvud.
- Två män som bär kronor på huvudet står på var sin sida om tronen.
- Runt tronen och längre in i kyrkan trängs ett stort antal män från de olika stånden.
- I bakgrunden sitter en ensam kvinna på en annan tronstol. Kvinnan följer uppmärksamt kröningen.

184

Foto. En scen med en stor sal som får sitt ljus från en rad med stora fönster.

- På scenen sitter sex kvinnor på rad.
- Två män står bakom kvinnorna
- En tredje man sitter bakom ett klavikord (ett slag litet piano).
- Alla människorna i rummet är klädda i 1700-talskläder.

185

Målat porträtt.

- Adolf Badin har på sig en mössa med ädelstenar och vita och ljusblå strutsplymer.
- Han är klädd i en svart rock som har blå epåletter (axelklaffar) med vita plymer.
- Över bröstet bär han ett vitt ordensband.
- Han har två blå band med ädelstenar runt halsen.
- Mellan tummen och pekfingret håller han en schackpjäs (en löpare).

184

Målat porträtt. Bellman spelar på luta.

- Bellman bär en kort peruk på huvudet.
- Han har på sig en vit skjorta med kravatt och röd väst.

186

Teckning. En festsal är upplyst av ljus med lampetter (speglar som sitter bakom ljusen).

- Salen är fylld med festklädda förnäma människor som bär små masker som döljer övre delen av ansiktet (några håller en sådan mask på en liten pinne framför ansiktet).

- Några män bär masker som döljer hela ansiktet De är alla klädda i svarta kappor och hattar.
- De här männen har ställt sig runt kungen. En av männen skjuter honom med en pistol.

186

Foto. En vit skjorta utan knäppning. På nedre hörnet sitter en stor blodfläck.

187

Foto. De här föremålen ligger utlagda på lila sidenduk.

- En mask med hål för ögonen.
- Två pistoler med flintlås (där krutet tändes genom att flinta slog mot stål).
- En liten hög med stenar och spik.
- Två filar och två knivar (En hulling har filats i spetsen på den ena kniven).

187

Målat porträtt.

- Gustav IV Adolf är barhuvad. Han är kortklippt och bär ingen peruk.
- Han är klädd i en enkel mörk frack med kravatt.
- På rockuppslaget bär han en ordensstjärna.

188

Illustration.

- Warren Hastings sitter i en bärstol som bärs av tjänare som är klädda i vita turbaner och ländskynken (tyg som viras kring nedre delen av kroppen).
- En kvinna faller på knä och strör blommor i hans väg.
- En man håller bugande fram sin upp-och-nedvända turban mot honom.

188

Världskarta.

Frankrike och dess kolonier:

- Ett stort område i de inre delarna av östra Nordamerika som sträckte sig från nuvarande Québec (östra Kanada) till floden Mississippis mynning.
- Öar i Västindien.
- Franska Guyana (Sydamerikas nordöstkust).
- Ön Gorée (Utanför nutidens Dakar på Västafrikas kust).
- Indiens östkust.

Storbritannien och dess kolonier:

- Större delen av Nordamerikas östkust från Newfoundland till Florida.
- Södra delen av kusten runt Hudson Bay (Kanada).
- Ön Jamaica i Västindien.
- Två små områden längs Afrikas västkust.
- Några små områden i södra och norra Indien.

189

Illustration. Jättelik industrilokal där maskinerna står i långa rader.

189

Karta. Länderna kring Atlanten.

- Tobak, socker bomull från Västindien till Europa.
- Tyger, glaspärlor, vapen från Europa till Afrika.
- Slavar från Afrika till Västindien.

190

Illustration. Georg Washington rider in i staden i spetsen för sina soldater. Män, kvinnor och barn står längs gatan och välkomnar dem.

191

Illustration.

- En schavott med en giljotin har ställts upp på ett stort stenlagt torg.
- Kungen har just avrättats. Hans huvudlösa kropp ligger kvar på giljotinen medan bödeln håller upp hans avhuggna huvud så att alla skall se det.
- Runt schavotten står massor av soldater.

192

Målning. Den unge Napoleon rider på en häst medan han leder sina soldater över Alperna.

194

Målat porträtt.

- Bernadotte har kortklippt hår och polisonger.
- Han är klädd i en mörk uniformsfrack med en hög och styv krage som når ända upp till hakan.
- På axlarna bär han epåletter (stora borstlika axelklaffar som är förgyllda).
- Tvärs över bröstet bär han ett mörkblått ordensband.
- På uniformen sitter också en stor ordensstjärna och flera medaljer.

195

Karta. Norden.

- Norge hörde till Danmark.
- Finland hörde till Sverige.
- Även några mindre områden utmed Tyskland Östersjökust hörde till Sverige.

195

Karta. Norden.

- Norge är i union med Sverige.
- Finland hör till Ryssland.

195

Foto. Kamera av trä med ett objektiv av mässing som har en enkel glaslinse.

196

Två teckningar. Utsikt över en by före och efter skiftet (som innebar att gårdarna spreds ut).

1. Före skiftet: Gårdarna ligger samlade i byn med åkrarna utanför.
2. Efter skiftet: Gårdarna flyttades ut till bondens samlade åkermark.

197

Svart-vitt foto.

- En kvinna och en liten pojke står och håller varandra i handen utanför en backstuga.
- Rummen i backstugan har grävts ut ur marken.
- Ett sadeltak med gavlar av brädlappar och presenningar har sedan byggts över jordrummet.

197

Svart-vitt gruppfoto.

- Ett par och deras åtta barn.
- Längst till höger står mannen och hustrun.
- Sedan följer barnen som är uppställda efter ålder med det äldsta (den enda dottern) närmast föräldrarna och den yngste längst ut till vänster.
- Alla de manliga medlemmarna i familjen står med mössan i handen.

198

Svart-vitt foto.

- Flickorna i ett klassrum står upp i bänkarna (de har inte egna skolbänkar utan sitter på rader vid gemensamma bänkar).
- De har händerna knäppta framför sig på bänken.
- De lyssnar uppmärksamt på läraren.

200

Svart-vitt foto.

- Kvinnor sitter och står medan de arbetar vid olika maskiner i en lokal som är långsmal och trång.
- I förgrunden ligger många längder med färdig tvål i ett ställ.

200

Foto. Tvålbitarna sitter ihop i längder.

201

Svart-vitt foto. Ett ljust rum med rader av sängar och fönster med krukväxter.

- I sängarna ligger pojkar som är klädda i nattskjortor.
- Några äldre pojkar och två sköterskor står också i rummet.
- I ett hörn står skärmar med draperier.
- Under sängarna står pottor.

202

Svart-vitt foto och teckning.

Fotot:

- Småpojkar med slitna och sotiga ansikten.

Teckning:

- En 1800-talsgruva i genomskärning så att det lodräta gruvschaktet och gruvgångarna syns.
- Två pojkar hissas ned i schaktet genom att de får hålla fast i repen till spannarerna (hinkarna) som fylls med kol.
- I de trånga gångarna skjuter de vagnar med kol eller (där gångarna är för branta) bär kol på ryggen.
- Vissa gångar är så trånga att de får dra vagnarna krypande på alla fyra.

203

Svart-vitt foto.

- En stor grupp med rallare har ställt upp sig vid ett ånglok.
- Loket drar ett långt tåg vars vagnar är lastade med sten.

- Runt loket och på vagnarna står män med spadar. De flesta av männen bär bredbrättade hattar. Några bär kepsar eller skärmmössor. De flesta av dem har mustasch.
- Runt rälsen växer skog med gran och björk.

203

Karta. Södra Sverige.

En tåglinje går mellan Stockholm och Falköping. De här samhällena ligger längs tåglinjen:

- Stockholm
- Katrineholm
- Hallsberg
- Laxå
- Falköping

Efter Falköping förgrenar (delar) linjen sig.

Den ena (kortare) grenen går mellan Falköping och Göteborg.

Längs den andra (längre) linjen ligger samhällena:

- Nässjö
- Alvesta
- Hässleholm
- Eslöv
- Malmö

204

Svart-vitt foto.

- Ett demonstrationståg går fram längs en kullerstengata som är kantad av tvåvåningshus byggda i trä.
- Enbart män syns på bilden. Flera av dem bär på stora fanor och banderoller (en sorts stora flaggor med text).
- En liten pojke går också med i tåget.

205

Målat porträtt.

- Fredrika Bremer bär en tunn hätta som är fastknuten med en rosett runt halsen.
- Hon bär en tunn schal med spets över axlarna.

205

Röd banderoll med texten: "Allmän Rösträtt!".

206

Målning. Brittiska soldater marscherar längs en trång gata som kantas av höga stenhus med butiker och gatustånd.

- I spetsen för soldaterna går en blåsorkester som leds av en tamburmajor (en man som markerar takten med en särskild stav).
- Soldaterna är klädda i röda uniformsrockar och svarta byxor. På huvudet bär de vita pickelhuvor (en sorts hattar som har en kort skärm och en spetsig pik upptill).
- Stadens invånare tittar på dem med en blandning av förundran och rädsla. Ingen blir glad.

207

Världskarta. Kolonialmakternas imperier.

Storbritannien:

- Nord- och Sydamerika: Kanada, Belize (i Centralamerika), Jamaica, Guyana, Falklandsöarna.
- Afrika: Gambia, Sierra Leone, Ghana, Nigeria, Sydafrika, Botswana, Zimbabwe, Zambia, Malawi, Kenya, norra Somalia, Sudan, Egypten.
- Asien: Jemen, Cypern, Indien (med Pakistan), Burma, Malaysia.
- Oceanien: södra Papua-Nya Guinea, Australien, Nya Zeeland.
- Europa: Gibraltar.

Frankrike:

- Sydamerika: Franska Guyana
- Afrika: Större delen av Västafrika, Tchad, Marocko, Algeriet, Tunisien, Gabon, Madagaskar, Djibouti.
- Asien: Laos, Vietnam.
- Oceanien: Nya Caledonien, Franska Polynesien.

Tyskland:

- Afrika: Togo, Kamerun, Namibia.
- Oceanien: norra Papua-Nya Guinea och Bismarckarkipelagen (ögrupp).

Portugal:

- Afrika: Angola, Mocambique, Guinea-Bissau.

Spanien:

- Afrika: Västsahara, Kanarieöarna, Nordligaste delen av Marocko (vid Gibraltar sund).

Nederländerna:

- Sydamerika: Surinam.

- Asien: Indonesien.

Belgien:

- Afrika: Kongo

Italien:

- Afrika: Libyen, Eritrea, Somalia

Japan:

- Asien: Korea, Södra delen av ön Sachalin och ögruppen Kurilerna, Taiwan.

Ryssland:

- Asien: Hela Sibirien ända bort till Stilla havet, Kazakstan, Uzbekistan, Tadzjikistan, Kirgisistan, Turkmenistan och länder i Kaukasus (mellan Svarta havet och Kaspiska havet).

USA:

- Västindien: Puerto Rico.
- Asien: Filippinerna.

Danmark:

- Nordamerika: Grönland.